

ния и осмысления неоднозначной логики эти параллелей, которая есть не простое сравнение, а подлинное вопрошание, диалог. Компаративистские исследования отражают сложности и противоречия социального и культурного бытия выводят теоретическую мысль на методологию понимания и коммуникации, что делает сравнительный анализ важнейшим направлением современной социальной и культурологической мысли и универсальным подходом в процедурах экспликации плюралистического мира культуры на всех уровнях обобщения и оценки. В компаративистских подходах речь идет не о конкретности содержания, а о логике смысла, о культурной вариативности, релевантности разных логик смысла разным культурам. Вариативность «логик смысла» означает вариативность оснований рациональности. Сравнение позволяет повысить познавательную ценность любых форм познания, позволяет решать самые тонкие познавательные задачи, а также выполнять семантические функции в процессе познания, то есть помогает выявлять смысл на всех уровнях познания. Компаративистский подход напоминает о том, что метод образования универсальных понятий в глобальном мире сложен, длителен, последовательно гуманистичен. Следующие соображения выявляют пределы применимости или ограниченности сравнительных исследований в культурной сфере: полиморфизм, то есть многообразие, присущее каждой из культур, располагающих набором гетерогенных вариантов, не получающих одинакового развития; каждый культурный

компонент выступает как подсистема, соотносимая с культурой в целом, с другими компонентами социального бытия. В сравнительных исследованиях весьма затруднительно учитывать подвижность духовных феноменов. Появление новых парадигм в общеполитическом дискурсе, образование постклассических концепций изменили общеполитический взгляд и ретроспективные оценки относительно длительное время доминировавших философских концепций изменила подходы к проблеме сравнения и основные «функции» метода сравнения.

1. Юлина Н.С. Ричард Рорти // *Философы двадцатого века*. – М.: Издательство Искусство XXI века, 2004. – С. 248-272.

2. Хайдеггер М. Из диалога о языке. Между японцем и спрашивающим // Хайдеггер М. *Время и бытие*. – М.: Республика, 1993. – С. 273-301

3. Семенов Н.С. *Философские традиции Востока*. – Минск: Европейский гуманитарный университет, 2004. – 304 с.

The article is dedicated to the determining of the connection between formation and development of comparative research and postclassical and postmetaphysical philosophical systems. The change of the matter of the comparative method in postclassical epoch was ascertained. The author determined that comparative philosophy asserting dialog as norm of modern philosophical thinking. Was showed that address to East transformed mental practice in modern anthropological, social and methodological investigations.

Н.Ж. Байтенова, С.У. Абжалов

ТӘКФИР ЖӘНЕ ХИЖРА АҒЫМЫ ДІНИ ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қазіргі таңда шектен шыққан кертартпа пікірлерімен өзіне назар аудартып отырған исламдық ағымдардың бірі «Тәкфир және Хижра Жамағаты» болып табылады. Радикалды сипаттағы Тәкфир ағымы Мысыр елінде пайда болып, Таяу және Орта Шығыста дербес лаңкестік ағым ретінде әрекет етуде.

Бұл ағымның құрушылары болып Сеййид Қутубпен бірге дарға асылғандардың біреуі Шейх Абдулфаттах Исмаил мен кіші бауыры Али Исмаил және оларға қосылған Шукри Мустафа көрсетіледі. Бұл ағымды 1960 жылы студент болып жүріп саяси оқиғаларға қатысқандықтан түрмеге қамалған және 1977 жылы дарға асу жазасына кесілген Шукри

Мустафа дамытып, топтың басшысы болды. Ол жақтастарымен бірге тафсир, хадис, фикһ кітаптарынан өз пікірлерін қуаттайтын көзқарастарды шығарып, ұйымның идеялық негіздерін нақтылау жолында терең ізденістер жасады. Бұл жамағаттың көшбасшысы болған Шукри Мустафа 1965 жылы Мұсылман бауырлар ұйымының мүшесі деп айыпталып түрмеге қамалған кезінде университет студенті болатын. Алты жыл, яғни 1971 жылға дейін абақтыда жатады. Көзқарастары осы түрмелер мен зындандарда жүріп қалыптасты. Шукри жамағатты түрмеде және сыртта жүріп басқарып отырды. Өзін үлкен реформатор, дінді жаңғыртушы, мұсылмандардың күтіп жүрген Махдиі

(құтқарушысы) деп санады. Оны мойындағандар, оған мұсылмандардың әмірі және Мұсылман жамағатының көшбасшысы ретінде қабылдайтындықтарына байланысты ант берді. Мустафа Шукри және оның жақтастарына 1978 жылдың наурыз айында сол кездегі Қорлардың (Уақф) министрі Мухаммад Хусейн Захабиді ұрлап, өлтірді деген айып тағылып, барлығы өлім жазасына кесіледі [1].

Шукри кез-келген істе өзінің төзімсіздігімен ерекшеленді. Оның жамағаты өз араларында және басқалармен болған сұхбаттарында өздеріне тән көзқарас, әдіс және қағидаларды басшылыққа алды. Исламның қасиетті мәтіндеріне, мұсылмандардың тарихы мен құндылықтарына деген ерекше ұстаным қалыптастырды. Олар бұл көзқарастарын өз араларында таратылған кітаптарда және кейбір басылымдарда жариялады. Тұтқындағы кезінде Шукри Мустафа әлсін-әлсін Мұсылман бауырлардың басқа жақтастарымен келіспеушіліктерге барып, дауласып қалып жатты. Өйткені Шукри Мустафа және жақтастары тәкфир (кәпірлікпен айыптау) мәселесінде өте қатаң және төзімсіз ұстанымда болумен бірге, құлшылықтарды жеке, бөлініп орындау секілді іс-әрекеттерді жасауда болатын. Бұл ағымның негізгі көзқарасын «Мысырдың сол кездегі басшысы Жамал Абдул Насрдың кәпірлігін жария ету» және осы көзқарасты «Мұсылмандарға зұлымдық жасаған әркімге қолдану» деп қорытуға болады [2].

Тәкфир жамағаты бойынша, «бұрынғы өткендердің діни ғылымдарда қалыптастырған көзқарастары мен негіздерінің ешбірін қабылдамау», ешқандай дін ғалымының айтқаны бойынша жүрмеу (тақлид) керек. Олардың ойынша, еліктеген (тақлид жасаған), біреудің көзқарасын басшылыққа алған адам кәпір саналады. Өйткені кез-келген адам, ешкімнің білімінсіз, үйретуінсіз Құран мен Сүннетті түсіне алады. Тәкфиршілер жамағаты бойынша дін ғалымдары (Факихтар) ұғымдардың мағынасын өзгертіп жіберген. Дін ғалымдарына еру, оларды тыңдау адамдарды адасушылыққа, күпірлікке апарды. Харам мешіті (Масжидул Харам), Нәбәуи мешіті (Масжидун Нәбәуи), Ақса мешіті (Масжидул Ақса) және Куба мешітінен басқа әлемдегі барлық мешіттер тақуалық мақсатында салынбағандықтан, ішінде намаз оқу дұрыс саналмайтын мекендер болып табылады. Сонымен бірге аталған мешіттерде оқылған намаздардың да дұрыс (сахих) болуы, өз жамағаттарынан біреуінің имамдық жасауымен байланысты болмақ [3].

Тәкфир жамағатының негізгі көзқарастарын қысқаша былай түйіндеуге болады:

- Исламның міндетті саналған (парыз)

амалдарынан біреуін орындамаған немесе кейбіреулерін кемшіліктермен жасаған адам мұсылман саналмайды. Бүкіл парыздарды орындап, біреуін қалдырып қойған мұсылман емес;

- Бір адамның толыққанды мұсылман болғандығы айқын түрде белгілі болғанға дейін күту керек. Оған дейін мұсылман деп айтуға болмайды. Мұсылман болудың ашық дәлелі, олардың (Тәкфир жамағатының) жамағатына қосылып имамдарына немесе оның өкіліне қол беруден (мойындап, қабылдаудан) тұрады. Кім мұны орындаса мұсылман, теріске шығарса кәпір болып табылады;

- Үлкен күнә жасаған адамды «тәкфир» яғни діннен безген деп айыптау бұл жамағаттың басты ұстанымы саналады. Бұл бойынша үлкен күнә жасап, ол әрекетін тоқтатпаған және тәубе етпеген кез-келген адам кәпір саналады. Сондай-ақ олар, (негізгі мәніне қарамастан) Алладан келген бұйрық жарлықтармен үкім бермеген басшыларды және оларға бағынғандарды кәпір санаған. Өйткені оларға бағынғандар сол күпірлік ішіндегі жағдайына ризалық көрсеткен болып есептеледі. Өз ұйымдарына қосылып, артынан шығып кеткендерді діннен безген кәпір санап, оларды өлтіруге болады, қандарын адал деп санайды. Үлкен күнә жасағандар мәңгілік тозақта қалатындығын алға тартады;

- Тәкфир жамағаты Харижиттер секілді өздерін «Мұсылман жамағаты» санап, оларға қарсы келгендерді кәпірлер деп айыптады. Жамағаттың басшысының мұсылмандар күтіп жүрген Махди екендігін, оның қолымен Ислам жеңісінің аяқталатынын және бүкіл діндерге үстем болатынын, өздерінің ақырзаман жамағаты екендіктерін алға тартты. Тәкфир жамағаты өкілдері өз жамағаттарын таңдаулы деп біліп, мұсылмандардың тарихымен және қазіргі замандағы басқа да жамағаттармен байланыстыратын ешқандай ортақ негіз жоқ дейді. Бұл жамағат өздерін Мұсылман бауырлардың тарихи бір жалғасы екендігін теріске шығарады;

- Тәкфир жамағаты өкілдері діни білімдерді үйренумен дүниелік білімдерді (олардың сөзімен айтқанда кәпірлердің білімін) үйренуді қатар алып жүру мүмкін емес деп біледі. Осыған байланысты дүниелік білімдерді үйренуді тәрк ету және олармен айналыспау қажеттігін ұстанып, адамдарды заманауи білімдерді үйренуден бас тартуға шақырды. Бұл жамағат дін мен ғылым арасындағы байланыс мәселесіндегі тар және қате түсініктеріне сәйкес ғылым және оқу-ағарту туралы көзқарастарын жүзеге асыру үшін мүшелерін институттардан, мектептерден, университеттерден және мемлекеттік қызметтерден кетуге үгіттеген. Мұны хижра жасау (дін жолындағы қоныс аудару, көшу), адамдардан бөлініп тақуалық өмір кешу, құрылымдарымен

қоғамнан ажырау туралы көзқарастарын тәжірибеде жүзеге асыру мақсатымен жасаған.

Тәкфир және Хижра жамағаты бойынша Жихад, тек қана ақырзаман келгенде Мұсылмандар мен Христиандардың арасында қылыш, ат және оқпен болады. Бұдан басқа жихад жоқ. Алайда өздеріне қарсы шыққандарды өлтіруден тайынбаған бұл жамағат өкілдері Мысырда өздерінен бөлінгендердің көзін жоюмен қоса, жоғарыда айтқанымыздай Мысыр Қорлар (Уақф) министрі Шейх Захабиді де ұрлап кетіп өлтірген. Өздеріне қарсы адамдардың тізімін шығарып, оларды өлтіру үшін арнайы топтар құрған және анархияның орын алуына себеп болған. Осындай қатаң және төзімсіз әрекеттерінің салдарынан көп жақтас таппаған. 1981 жылы үлкен бір соққы алып, мүшелерінің көбі Мысырдан қашуға мәжбүр болады. Сауд Аравиясы, Ирак және Иорданияға барып орналасады [4].

«Тәкфир» ілімінің Қазақстан аумағында таралуы 90-жылдардың басына сәйкес келеді. Тәкфир және Хижра жамағатының Қазақстанда негізгі екі бағыты қызмет етеді: «Багауддин ілімі» және «Аюбиттер». Ерекше белсенділік танытып отырғаны соңғысы болып табылады.

Бұл ағымның ілімін талдау барысында байқалғаны, оның ұстанушылары үлкенді кішілі күнә жасағандарды, Алла заңдарына бағынбаған басшылар мен олардың азаматтарын діннен безгендер деп санаулары. Кәпірлер қатарына олардың іліміне қарсы келгендер мен өз қатарларына қосылмағандарды да жатқызады. Сондай ақ тәкфиршілер мешіттерге бармайды және қоғамнан тұтастай оқшаулануды уағыздайды.

Ислам ойшылдарының айтуы бойынша Тәкфиршілер ағымының басты қателігі олардың іс-әрекеттері мен өз беттерінше діни пәтуа шығаруларында және басқа адамдар туралы ой тұжырым жасау түрінде көрінеді. Бұл мәселе бойынша мұсылман ғұламалары исламға төзімділік пен орта жолдың тән екендігін бірауыздан қадап айтқан. Адамдарды діннен безген деп айыптау үшін мұсылман ғалымдары «Ислам адамның сыртқы көрінісіне, іс-қимылына қарай үкім береді, олардың ішкі жан дүниесінің тереңіне түспейді» деп айтады.

Қазақстанда кеңінен таралған ханафи мазһабының негізін қалаған Имам Ағзам Әбу Ханифаның тәкфир мәселесіне қатысты көзқарасын осы жерде айта кету орынды деп білеміз. Оның ойынша адамдар өз сөздеріне құлшылық түріне және діни нышан саналатын сыртқы киім үлгісіне қарап күпірлікпен айыпталады. Мумин (сенуші) екенін айта тұра тәңірлік сипаттарды жоққа шығарған немесе жаратылғандарға ұқсатқан, тағдырға сенбеген, Құранда анық етіп

көрсетілген үкімдерді қабылдамаған, күнә жасауды дұрыс деп тапқан және Құранның бір әрпін де болса жоққа шығарған адам кәпір деп аталады. Алайда Құранды түсіндірмеу (тафсир) немесе жорамалдау арқылы үкімдер шығарған, пайғамбарға қатысты хадистерге сүйенген кейбір ақида (сенім) негіздерін қабылдамаған адам күпірлікпен айыпталмайды [5].

Тәкфиршілердің үгіт насихаттарындағы әдіс-тәсілдері басқа ағымдарға қарағанда ерекше. Біріншіден, олар өздеріне ұнамайтын, идеологияларына қарсы келген белгілі бір адамға «тәкфирді» қолданады. Мемлекеттік органдарға қарсы олардың жүргізіп отырған әлеуметтік экономикалық және саяси бағыттағы саясаттарын, қоғамның ұлттық-мәдени құндылықтарын жоққа шығарып, өздерінің үлгісін ұсынады. Бұл ағымның мүшелері саналы түрде сыртқы әлеммен қақтығысқа барып, барынша оқшаулана түседі және осылайша өз іштеріндегі бірлікті нығайтуды көздейді.

Екіншіден, олар дінді сақтап қалу үшін «хижра» (көшу) жасауды ұсынады. Алайда діни тұрғыдан Қазақстанның қазіргі жағдайында хижра жасауға негіз жоқ. Өйткені Қазақстанда мұсылмандарды діни белгілеріне қарай қудалаушылық және заң бойынша жазалау орын алмаған. Бұл жағдайда экстремистер үшін хижраның баламасы ретінде ел аумағынан тыс жердегі әскери жихадқа қатысу хижра болып саналады. Экстремистер бұл әрекеттерін заңдастыру үшін діни негіздемесін өте шебер жасағандығы байқалады. Бір мұсылманның санасында хижра деген ұғым маңызды орынға ие. Ол 622 жылы Мұхаммед пайғамбардың дін жолындағы мәжбүрлі қоныс аударуы болып табылатын Меккеден Мәдинаға хижра жасауымен байланысты. Осылайша тәкфиршілер ағымы қоғамды дінсіздікпен айыптау және ортадан оқшаулануларын, өз айналасына шынайы сенушілерді ертіп, нағыз мұсылман қоғамын құру үшін Меккеден Мәдинаға көшкен Мұхаммед пайғамбардың іс-әрекетімен түсіндіреді. Осы жәйт тәкфиршілер ағымы идеологиясының ең ұшқары тұсы болып табылады. Сондықтан да олар хижраға, яғни қоныс аударуға идеалды қоғам құру тұрғысынан үлкен мән береді.

Тәкфиршілердің ислам мемлекетін құру межелері кезең кезеңімен орындалады. Бірінші кезең діни үгіт насихат жұмыстарын жүргізу арқылы жүзеге асырылады. Екінші кезең жоғарыда айтқанымыздай хижра жасау арқылы болады. Бұл кезең барысында ұйым мұсылман қоғамын құру және қару қолдануға дайындық жасау бағытында жұмыс жасайды. Осы кезде ұйым мүшелері толықтай «мұсылмандық емес» дәстүрлерден, киіну үлгісі және әртүрлі

әшекейлерден бас тартып, мемлекеттік орындардағы қызметтерін тастауы және қоғамнан оқшауланып көшулері керек. Үшінші кезең ұйымның жасырын, оқшау өмір салтын тастап исламдық қоғам құру үшін ашық түрде шығуымен сипатталады. Осы жерден әрекет ете отырып тәкфиршілер ағымының негізгі міндеті қарулы жихадты жариялау болып табылады. Ұйымның сыртқы жауы ретінде Израил, ал ішкі жауы мысыр қоғамы саналады. Мысыр, тәкфиршілердің ойынша опасыз, сатқын ел және «дарул харб» (соғыс үйі) болып есептеледі.

Бұл ағым заңсыз діни білім беруді насихаттайды. Олар нағыз діни білімді өздерінің арнайы үйірмелерінде үйрену мүмкін екендігін алға тартады. Жұма намазын және мешіттердегі жамағатпен оқылатын намаздарды тәрк етуге шақырады. Өйткені бүкіл мешіттер зиян келтіретін орталықтар. Олардың имамдарының барлығы діннен безген кәпірлер. Әлемдегі жоғарыда айтқан төрт мешітті ғана мойындайды.

Тәкфиршілер ағымының басты ерекшелігі - айқын иерархиялық құрылымының болмауында. Алайда кейбір белгілері олардың әрекеттерінің белгілі бір орталықтан басқарылатындығынан хабар береді. Ол бір-бірімен байланысы жоқ әлемнің әртүрлі аймақтарында орналасқан жекелеген топтардан тұратын құрылымды бейнелейді.

Қорыта келгенде бұл ағымның мүшелерін көбіне діни сауаты жоқ, қоғамнан өз орнын табалмай жүрген адамдар құрайды. Тәкфиршілер ағымы Қазақстанның батыс аймақтарында белсенділік танытып отыр. Олардың басты мақсаттары ағымдағы тәртіп пен билік жүйесін құлатып, өздерінің ұстанымдарына сай қоғам құру. Олардың ойынша бұл қоғам «таза исламдық» қоғам болмақ.

1. Celi Ahmet M. A. Cagdas Haricilik Dusuncesi Tekfir ve Hicret Cemaati Ornegi. Cev. Adnan Demircan. – Istanbul, 1997. – S. 19.

2. Ecer Vehbi. Tarihte ve Gunumuzde Ihvanul Muslimin Orgutu, EUY. – Kayseri, 1992. – S. 49.

3. Сол жерде: – Б. 49.

4. Сол жерде: – Б. 50.

5. С.У. Абжалов. Ханафи мазһабының діни-философиялық негіздері. Философия ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2008. – Б. 101.

В этой статье рассматривается история становления направления «такфир и хижра» и его особенности религиозного учения.

This article covers «takfir and khijra» streams development history and analyzes the main ideological transformation.

А. С. Сыргакбаева

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ УРБАНИЗМА В КАЗАХСТАНЕ

В первой половине XVIII века к моменту присоединения Казахстана к России на его степных пространствах существовало всего лишь несколько небольших городов. Поэтому среди ученых и путешественников тех времен сложилось представление о Казахстане как о стране бесконечных степей, в которых живут «дикие кочевники», обуреваемые страстью к разрушению всего, что мешает свободному перемещению. Позже российский археолог, исследователь древнего Хорезма С.П.Толстов, опровергая данное мнение, приходит к выводу, что «было бы ошибкой видеть в городской цивилизации только продукт развития только земледельческих оазисов» [1, с. 11].

Феномен степного города был и остается предметом живого интереса, бурных дискуссий, разнообразных оценок. Так, в 1969 году научный совет по проблемам археологии Средней Азии и Казахстана провел совещание в г. Фрунзе (Бишкек), посвященное средне-

ковому городу Средней Азии и Казахстана [2].

В 1977 г. в Педжикенте состоялась научная конференция по проблемам исследования культуры раннесредневековой Средней Азии и Казахстана эпохи доарабского завоевания [3].

В 1981 году в Алма-Ате состоялась научная конференция, посвященная изучению городской культуры XIII – XVIII вв., рассматривались своеобразие городской жизни в послемоногольское время [4].

Систематизацию и обобщение материалов по городской культуре Казахстана осуществил К.М. Байпаков, автор десятков трудов о городах Казахстана, на труды которого и опирается в основном автор данной статьи.

Особенностью культуры казахов явилось то, что в ней своеобразно пересеклись разные по своему характеру и содержанию типы культур – кочевая и оседлая, степная и городская. Благодаря археологическим материалам выяснено, что в цивилизациях таких средневековых